

УДК 861.111

**Фразеологізми з компонентом-зоонімом
в українській та англійській мовах**

Панченко О. І.

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпропетровськ, Україна
e_ranchenk02003@mail.ru*

У статті розглядаються особливості семантичної структури особливого виду фразеологізмів, до складу яких входять зооніми. Матеріалом дослідження є фразеологізми української та англійської мови. Порівняння їх семантичної структури є метою даної статті. Аналізуються риси людини, передані у фразеологізмах (обережність, життєвий досвід, стриманість, допитливість тощо). Зазначається, що фразеологізми можуть відбивати національну культуру потрійним способом: комплексно, розчленовано та за допомогою прототипів.

Ключові слова: фразеологізм, зоонім, семантична структура, порівняння.

Тема дослідження є *актуальною*, тому що, як відомо, у фразеології втілено багатий історичний досвід народу, у ній відбиті уявлення, пов'язані з трудовою діяльністю, культурою і побутом людей. Існує значна кількість праць у царині фразеології, які ведуть М. Ф. Алефіренко, Я. А. Баран, К. І. Мізін, Р. П. Зорівчак, Ю. Ф. Прадід, В. Д. Ужченко та інші лінгвісти. Але такі фразеологізми, що мають у своєму складі зооніми, заслуговують на особливу увагу, що пояснює актуальність теми. Найменування тварин (*зооніми*) – один з найдавніших пластів лексики в усіх мовах світу. Прагнучи охарактеризувати свою поведінку, почуття, стан, зовнішність, людина вдавалась до порівняння собі подібних з тим, що було йому ближче за все і схоже на нього самого – з тваринним світом. **Мета** цієї статті – порівняти семантичні особливості фразеологізми з зоонімами в українській та англійській мовах.

Фразеологізми з зоонімами в обох мовах відбивають суттєві риси людини, наприклад, *обережність та передбачуваність*: 1) Better be head of a dog than the tail of a lion. – Краще бути головою собаки, чим хвостом лева; 2) Dumb dogs are dangerous. – Німі собаки небезпечні; 3) It is ill to waken sleeping dogs. – Не будить сплячого собаку. *Життєвий досвід*: 1) A good dog deserves a good bone. – Доброму собаці добра й кістка; 2) It's too late to lock the stable when the horse has been stolen. – Пізно зачиняти стайню, коли коня вкрали; 3) A living dog is better than a dead lion. – Живий собака краще мертвого лева. *Працелюбність*: 1) The dog that trots about finds a bone. – Собака, який шукає, завжди знайде кісточку; 2) All lay loads on a willing horse. – Весь тягар звалюють на добросовісного коня. *Реалістичність поглядів*: 1) Pigs might fly if they had wings. – І свині би літали, аби крила мали; 2) If you sell a cow, you will sell the milk too. – Продаєш корову – молоко теж продаєш. *Жадібність*: 1) A dog in the manger. – Собака на сіні; 2) Dogs that put up many hares kill none. – Собаки, що сполохали багацько зайців, жодного не спіймають. *Безглуздість*: If the ass brays at you, don't bray at him. – Якщо віслук реве, не реви на нього у відповідь по-віслячому. *Колективізм*: One barking dog sets the whole street barking. – Ладен один

собака залаяти, як за ним всі собаки на вулиці починають лаяти. *Впертість*: To flog a dead horse. – Хльостати мертвого коня. *Нахабство*: All lay loads on a willing horse. – Весь тягар звалюють на добросовісного коня. *Лінь*: A lazy sheep thinks its wool heavy. – Ліній вівці й шерсть важкою здається. *Лицемірство*: A wolf in sheep's clothing. – Вовк в овечій шкурі. *Консервативність*: The fox may grow grey but never good. – Лис може посивіти, але стати добрим – ніколи. *Життєрадісність*: When the cat is away, the mice play. – Кота нема – мишам радість. *Ворожість*: To live cat-and-dog. – Жити як кіт із собакою. *Боягузтво*: Hares may pull dead lions by the beard. – Мертвого лева й зайці можуть за гриву смикнути. *Зовнішність*: The leopard cannot change his spots. – Леопард не здатен змінити свої плями. *Сміливість і рішучість*: The bull must be taken by the horns. – Тримай бика за роги. *Здоров'я*: A cat has nine lives. – У кішки дев'ять життів. *Незалежність*: You may lead a horse to the water, but cannot make him drink. – Можна повести коня на водопій, але не можна примусити його пити. *Вередливість*: Scornful dogs will eat dirty puddings. – Бридливим собакам – брудний пудинг. *Покірність*: If one sheep leaps over the ditch, all the rest will follow. – Куди одна вівця – туди й інша слідом. *Стриманість*: As melancholy as a cat. – Меланхолічний як той кіт. *Допитливість*: Curiosity killed the cat. – Допитливість вбило кішку./ Допитливий Варварі на базарі носа відірвали. *Ризик*: I will either win the saddle or lose the horse. – Я або сідло виграю, або ж коня загублю. *Егоїзм*: Dog eat dog. – Собака поїдає собаку.

Фразеологізми можуть відбивати національну культуру потрійним способом.

1. Комплексно (наприклад, тільки носій мови, спираючись на знання своєї національної культури, здатний дешифрувати уявлення, покладені в основу фразеологізму, які залишаються незрозумілими іноземцю.)

Наприклад: «*get on the high horse*» – «*триматися зверхньо*». Цей вираз узятий із мови воєнних. Він виник у зв'язку зі звичаєм феодалів від'їжджати на воєнну службу на кращих конях у якості кавалеристів, які дивились зверхньо на піхотинців – на простолюдинів.

2. Національно-культурна специфіка відбивається розчленовано, тобто елементами свого складу. Наприклад, «*Too much pudding will choke the dog.*» Цей вираз пов'язаний із національною кухнею англійців. *One can not run with the hare and run with the hound.* Тут проглядається багатовікова любов англійських аристократів до полювання та породистих собак.

3. Фразеологізми відтворюють народну культуру своїми прототипами. Саме до цієї групи належить більшість анімалістичних фразеологізмів, що розповідають про представників світу тварин, споконвічних супутників людини, про шляхи метафоричного переносу бестіарію на взаємовідносини людей, особливості їх побуту та звичаїв. Наприклад, англійська приказка «*as a hog on ice*» і українська «*як корова на льоді*».

Проводячи частотний аналіз анімалістичних компонентів в англійській та українській мовах, слід звернути увагу на спільний характер їх вживаності. Співпадають назви домашніх тварин: *собака* (A dog in the manger. – Собака на сні.), *кішка* (To live cat – and- dog life. – Жити як кіт із собакою.), *коні* (Don't swap horses when crossing a stream. – Коней на переправі не міняють.), *корова/бик* (The bull must be taken by the horns. – Тримай бика за роги.), *свині* (To cast pearls before swine. – Метати бісер перед свинями.), *вівця/ягня* (As well be hanged for a sheep as for a lamb. – Байдуже, за що бути повішеним, за вівцю чи за ягня.). Повторюються також назви диких тварин: *засць* (If you run after two hares, you will catch none. – За двома зайцями поженешся, жодного не впіймаєш.), *лис* (The fox is not taken twice in the same snare. – Лиса двічі в одну й ту саму пастку не заженеш.), *вовк* (The wolf may change his coat but not his disposition. – Скільки вовка не годуй, а він все одно у ліс поглядає.).

Тільки в українських анімалізмах із домашніх тварин найчастіше вживається *коза* (Пустити козла в огород.). Тільки англійські анімалізми містять слова *леопард* (The leopard can not change his spots. – Леопард не в змозі змінити свої плями.) та *лев* (Great lion. – Популярна людина).

Однією з головних особливостей фразеології є її експресивна забарвленість. Називаючи будь-яке явище, народ обов'язково надавав йому певну оцінку. Дослідження анімалістичних компонентів ФО англійської та української мов дозволяє зробити висновки щодо неоднозначного ставлення до різних представників фауни. Наприклад, такі представники тваринного світу, як *кішка* й *собака* та ін. сприймаються позитивно в таких виразах, як *A cat has nine lives.* – У кішки дев'ять життів; *Every dog is a lion at home.* – Кожен собака в своїй хаті лев. В українській мові *собака* є другом людини, відданий своєму хазяїну. В англійській мові можна зустріти й негативне значення: *Barking dog, scornful* (бридливий), *dirty* (підлий), *surly dog* (похмурий), *yellow dog* (підлий), *dump dog* (мовчазний).

Національно-культурна своєрідність фразеологізмів особливо помітна при зіставленні їх у двох мовах, що наглядно показує, що в англійській та українській мовах є більш-менш схожі символи й образи. Як для українців, так і для англійців, кінь є втіленням працелюбності й витривалості, вовк – злого кровожерливого хижака, лис – хитрості, заєць – боягузтва, вівця – смирення, безпомічності, беззаперечного підкорення. На основі цих образів в двох мовах з'явилися деякі фразеологізми, які повністю або частково співпадають за структурою за значенням. В плані співпадання в двох мовах можна виділити такі групи:

Приказки, що повністю співпадають в двох мовах (кальки): *Let sleeping dogs lie.* - Не будить сплячого собаку; *To live cat – and- dog.* Жити як кішка з собакою; *Man to man is wolf.* Людина людині – вовк; *The wolf may change his coat, but not his disposition.* Скільки вовка не годуй, а він все одно у ліс поглядає; *Barking dogs seldom bite.* Гавкливий собака рідко кусає; *All cats are grey in the dark.* Вночі всі кішки сірі; *The cat shuts its eyes when stealing cream.* Не все коту масляниця.

В одній мові зоокомпонент в приказці є, в іншій його еквівалент відсутній: *There is life in the old horse yet.* Є ще порох у пороховицях; *It's too late to lock the stable when the horse has been stolen.* Після бійки кулаками не машуть; *One can not run with the hare and hunt with hounds.* Двом хазяїнам не служать; *That is a horse of another colour.* Це зовсім інша справа.

Приказки є в обох мовах, але зоокомпоненти відмінні: *With foxes we must play the fox.* З вовками жити – по-вовчи й вити; *Pigs might fly if they had wings.* Коли рак на горі свисне; *Never buy a pig in a poke.* Ніколи не купуй kota в мішку; *First catch your hare, then cook him.* Не діліть шкіру невбитого ведмедя.

Кожна мова має власний спосіб сприйняття та передачі світу, й по-своєму створює його мовленнєву картину. Усвідомлення цієї своєрідності стає більш виразним у процесі зіставлення з іншою системою уявлень. Виявлення національно-культурних особливостей фразеологізмів різних країн і народів, знання цих фразеологізмів дозволяють нам не лише збагатити свій словарний запас, а й в деякій мірі прилучитися до культури цих країн.

Таким чином, можна зробити **висновок**, що домінуючою рисою характеру для етнічного менталітету є обережність і передбачуваність, життєвий досвід, працелюбність, схильність до ризику та допитливість. Це складає певну своєрідність англійського національного характеру, а також і те, що деякі ФО є багатозначними, тому вони підкреслюють одразу декілька рис характеру людини. Перспективу подальшого дослідження ми бачимо у дослідженні функціонування фразеологізмів з зоонімами у художньому тексті.

Список літератури

1. Ветренівська М. А. Флороморфізми на позначення людей в українській і французькій традиціях та відтворення їх у перекладі / М. А. Ветренівська // Вісник Київ. нац. унів. ім. Шевченка. Іноземна філологія. - К., 2005. - Вип. 39. - С. 35-38.
2. Клименко Н. Ф. Зооніми в різних мовних картинах / Н. Ф. Клименко // Вісник Київ. унів. Іноземна філологія. - К., 2003. - Вип. 34-36. - С. 8-12.
3. Apperson G. L. English Proverbs and Proverbial Phrases / Apperson G. L. Detroit, 1969.

Панченко Е. И. Фразеологизмы с компонентом-зоонимом в украинском и английском языках // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» – 2014. – Том 27 (66). № 1. Ч.1 – С. 111-114

В статье рассматриваются особенности семантической структуры особого вида фразеологизмов, в состав которых входят зоонимы. Материалом исследования являются фразеологизмы украинского и английского языка. Сравнение их семантической структуры и является целью данной статьи. Анализируются черты человека, переданные во фразеологизмах (осторожность, жизненный опыт, сдержанность, любознательность и т. д.). Отмечается, что фразеологизмы могут отражать национальную культуру тремя способами: комплексно, расчлененно и с помощью прототипов.

Ключевые слова: фразеологизм, зооним, семантическая структура, сравнение.

Panchenko E. I. Phraseologisms with zoonym component in ukrainian and english // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2014. – Vol. 27 (66). No 1.1 – P.111-114

The article deals with the analysis of phraseologisms with zoological components in Ukrainian and English. Phraseological units have the definite program of functioning which is predetermined by their essence itself. The major function of any unit of language including the phraseological unit is the pragmatic function, i.e. purposeful influence of a language sign on the addressee. Phraseological units strengthen pragmatic orientation of the text or its part - There are three ways of their usage and, correspondingly, they are divided into: 1) complex-non-transformed; 2) transformed; 3) prototype. The principles of studying value and symbolics of zoonym component as a part of Ukrainian and English phraseological units are considered in the article. It is conventional that the phraseology is a treasury of language. In phraseological units people history, originality of its culture and life finds reflection. During the research it was revealed that the symbolics of zoonyms in Ukrainian and English are both common and different. Meanings of zoonyms can be interpreted very often in several ways therefore the approach to research of the same zoonym component can be miscellaneous in various PhU. The analysis of Ukrainian and English PhU was on the basis of data of meaning and symbolics of zoonym component, given in the corresponding dictionaries.

Keywords: phraseological unit, zoonym components, semantic structure, comparison.

Поступила до редакції 08.05. 2014 р.